

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора філологічних наук, професора Кеби Олександра Володимировича – про дисертацію Обихвіст Марії Сергіївни "Репрезентація фемінності у романах Габріеля Гарсія Маркеса, Салмана Рушді і Мо Яня", подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство

У дисертації М.С. Обихвіст піднімається актуальна проблема – і не лише науки про літературу, а й усього сучасного глобалізованого життя, – проблема трансформації і трансляції певних універсальних образів, стереотипів, архетипів людського буття, що оприявнюються в різноманітних специфікаційних вимірах, зокрема й гендерному. В даному конкретному випадку йдеться про твори, поза сумнівом, видатних письменників сучасності, представників не просто різних національних літератур, але виразників начебто цілком відмінних національно-культурних менталітетів. Існує безумовна необхідність і наукова потреба у вивченні літературних явищ полікультурного роду, зумовлених багатоплановими суспільно-історичними й культурно-естетичними чинниками.

Дослідження М.С. Обихвіст очевидно сформувався з нагальних потреб сучасного порівняльного літературознавства, з настійливого прагнення простежити, як віддалені з погляду національно-культурної ідентичності літературні явища (тексти загалом, відповідним чином зорієнтовані художні образи, наративні стратегії, зображально-виражальні засоби тощо), поперше, спричинялися відповідними соціально-історичними факторами, а подруге, продукували нові ситуації літературно-імагологічного зв'язку q гендерно маркованої спрямованості в широкій розмаїтості мотивувань і форм існування.

Концептуальна ідея дисертації – про багатоплановість репрезентації фемінності на проблемно-тематичному і поетико-стильовому рівнях

типологічно співвідносних і репрезентативних щодо різних національних культур літературних творів – послідовно реалізується у всіх трьох розділах дисертації. Композиція роботи задається логікою вирішення евристичних "вузлів", зокрема від огляду історіографічних і теоретико-методологічних аспектів проблеми (розділ 1) через осягнення загальних тенденцій розвитку латиноамериканської, англофонної та китайської літератури кінця ХХ ст. (розділ 2), до виявлення складного переплетення "фемінного", "феміністичного" і "жіночого" концептів в аналізованих романах і ролі в них екфразису як важливого інструменту художнього втілення фемінного (розділ 3). Кожний розділ відповідно містить низку підрозділів із чітким визначенням завдань у кожному, а також проміжні висновки (до речі, вони фактично є в роботі, але чомусь не представлені в Змісті). Продуманість й обґрунтованість наукової концепції підтверджується чіткими завершальними висновками, які більшою своєю частиною не повторюють, а узагальнюють висновки попередні. Позитивним є й те, що висновки жорстко "прив'язані" до поставлених у роботі завдань, відтак посилюють системність дослідження і сприяють його завершеності.

Щодо об'єкту дослідження. Не важко передбачити, що до авторки в цьому сенсі будуть пред'являтися претензії, які в основному зводитимуться до питань – чому ці, а не інші. Справді, поняття "критерії добору" в дисертації відсутнє, натомість пропонується два варіанти пояснення: "кращі зразки" і "різні національні літератури". Попри вразливість такого мотивування, не вважаю за потрібне дискутувати з цього приводу, адже, правда, можна було підібрати й інші тексти, але й ці достатньою мірою репрезентативні. Будемо виходити з того, що маємо, а не моделювати, що могло би бути.

Отримані результати характеризуються новизною і самостійністю; разом з тим вони ґрунтуються на доцільній науковій базі, яку складають визначні праці вітчизняних і зарубіжних літературознавців. Сучасні теоретико-літературні, компаративні, а також міждисциплінарні розробки

(гендерні студії; феміністична критика; постколоніальна методологія, імагологічні концепції) допомогли авторці сформувавши оригінальну класифікацію моделей фемінності у досліджуваних романах.

Водночас щодо застосування методологічних постулатів у роботі маємо декілька зауважень. По-перше, про порівняльно-історичний метод. Звісно, жодна компаративна студія не може обійти цей метод. Однак його продуктивність залежить насамперед від таких чинників, як спадкоємність і комунікація, взаємодія літературних явищ. Це так звані генетично-контактні зв'язки, про які в роботі йдеться не так часто (часто згадуваний вплив магічного реалізму Гарсія Маркеса і на Рушді, і на Мо Яня залишається більшою мірою декларативним, у всякому разі до фемінності має незначний стосунок). У нашому випадку вони не відіграють ключової ролі. Певним винятком можна вважати телефонну розмову Гарсія Маркеса і Рушді, описану в книжці останнього "Джозеф Антон" і яку цитує дисертантка. Натомість тут більше важить порівняльно-типологічний метод, який полягає у виявленні подібного і відмінного, що спричиняються схожими суспільно-історичними обставинами. Симптоматичними щодо неточності застосування цих ключових компаративних методологій видаються й характеристики окремих теоретичних джерел. Щодо О.М. Веселовського претензій немає, а от чи правомірно приставляти до порівняльно-історичного методу ідеї "Історичної поетики" С.Н. Бройтмана? Його концепція, насправді, полягає не в тому, що дослідник "поставив питання зв'язку художніх творів із історичною традицією" (с. 49), а в тому, що поетика є явищем, що історично розвивається від синкретизму через ейдетизм до поетики художньої модальності, домінантної для літератури Нового і Новітнього часу. До речі, ні в роботі, ні відповідно у Списку джерел ми не віднайшли відомої праці В. Будного і М. Ільницького "Порівняльне літературознавство", де все це дуже чітко прописано.

Так само, з поля зору авторки майже повністю випала низка видань із літературної компаративістики Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка (у

Списку використаних джерел наявна лише «Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія» (2009)), але покликань на неї у дисертації немає, а також праці представників тернопільської та чернівецької компаративістичних шкіл. Їх використання, на нашу думку, збагатило б теоретико-методологічну базу дослідження.

Попри те, що методів заявлено й так досить багато, і всі вони краще чи гірше задіяні, вважаю, що робота виграла б, якби авторка скористалася зі здобутків школи нового історизму, оскільки історія постає в досліджуваних нею романах насамперед у її наративно-дискурсивному вимірі. Як відомо, згідно з новоісторичною методологією, текст є не просто продуктом, обумовленим соціально-культурним контекстом, але закорінений у ньому як своєрідний інтерактивний компонент разом з іншими різноманітними дискурсами – науковими, філософськими, психологічними, міфологічними, що й складають "історію".

Означивши вищесказаним актуальність, новизну, концептуальну значущість і особистий внесок М.С. Обихвіст у розробку проблеми, звернемося тепер до конкретних найбільш важливих у науковому відношенні, а інколи полемічних аспектів роботи.

Історіографію проблеми в роботі висвітлено чітко, послідовно й системно; зацентровано ті проблеми, які досі залишаються невирішеними і тому в першу чергу потрапляють в поле зору дослідниці.

Як певну лауну у вивченні "своїх" авторів Марія Сергіївна називає лімологічну проблематику. Оскільки в роботі про неї сказано побіжно, варто було б детальніше зупинитися на дотичності цієї молоді галузі гуманітаристики до завдань дисертації.

Характеризуючи концепт(-и) фемінності у сучасному літературно-критичному дискурсі, дисертантка ретельно й загалом вивірено висвітлює складний комплекс концепцій, теорій, визначень даного феномену в контексті більш загальних проблем сучасної компаративістики. Істотно, що чітко визначені підходи до вивчення фемінності не залишаються

відірваними від подальшого практичного розбору текстів, а вдало й продуктивно на них накладаються. Водночас не можемо не відзначити певних неточностей у формулюваннях і покликаннях. Чи справді феміністична критика ставить за мету "аналіз жіночих образів у світовій літературі" (с. 6 автореферату; коректніше у самій дисертації: "одним із ключових завдань...", с.52)? Здається, її мета є більш значущою і багатоплановою. На жаль, ми не змогли перевірити важливу цитату з книжки Торіл Мой (джерело № 122, с.145; двічі повторюється у дисертації, на с. 54, 95), оскільки на зазначеній сторінці такого тексту немає. Чомусь обійденою залишилася в роботі концепція Елейн Шовалтер (у Список джерел включено фрагмент її праці зі львівської "Антології..." 2002 р., але в тексті дисертації вона не згадується і не цитується).

Певний парадокс (не суперечність!) вбачаємо у тому, що Марія Сергіївна часто послуговується поняттям канон і солідаризується з тими дослідниками, які стверджують необхідність розширення конвенційного канону за рахунок корпусу художніх текстів, написаних жінками (див., напр., с. 53), і тим не менше, для студіювання обирає тексти про жінок, написані чоловіками. Було б цікаво, якби під час захисту цей парадокс дисертантка прояснила.

У другому розділі роботи авторка пропонує панорамний погляд на тенденції розвитку латиноамериканської, англофонної та китайської літератури кінця ХХ століття. Відверто скажемо, що в такому підході є очевидна надмірність (завдання для науково-дослідних інститутів!), а відтак і певні наукові ризики. І хоча дисертантка, свідомо розуміючи чи підсвідомо відчуючи таку надлишковість, звужує свій погляд до тенденцій мультикультурності та гендерного проблемно-тематичного комплексу, все ж по прочитанні цього розділу залишається відчуття реферативності й фрагментарності пропонованого огляду.

Найбільш цікавим і значущим у науковому відношенні є третій розділ дисертації. Тут авторка роботи скрізь виявляє високий рівень фахової

підготовки й прегарне знання реалій новітнього літературного процесу та його критичного осмислення. Шляхом детального аналізу художньої структури романів послідовно й переконливо доводиться, що фемінність проявляється у них як багатогранний синтез трьох складників – "фемінного" (творче самовираження жінки), "феміністичного" (соціально-політична позиція жінки) і "жіночого" (жінка як матір і дружина). Авторка аргументовано з'ясовує особливості співвідношення цих складників у кожному окремому випадку, виявляє домінантні ознаки того чи того елемента, віднаходить подібне і відмінне в художніх варіантах реалізації фемінного, виконуючи тим самим компаративне надзавдання своєї студії. Відтак фемінність у романах Габріеля Гарсія Маркеса, Салмана Рушді, Мо Яня постає сутнісним феноменом, відображаючи у розмаїтій конфігурації своїх проявів різнобічні й неоднозначні форми жіночої сутності та процеси включення жінки у всі сфери сучасного життя.

Водночас, безперечно доказовий аналіз викликає питання і застереження (звісно, дискусійного, а не заперечувального характеру). По-перше, щодо наповнення термінології: чому "фемінне" закріплене саме за "творчим самовираженням" жінки? Чи не проблематизується розуміння загального поняття "фемінність", внесеного до титульної формули дисертації, доволі вузькою тематикою "фемінного"? По-друге, у запропонованій тричленній конфігурації фемінності десь загубилась жінка "ніжна і чуттєва", тобто та, яка кохає (WOMAN IN LOVE!), хоча у всіх досліджуваних романах тема-ідея кохання є надзвичайно важливою і цілком слушно їй присвячено цьому окремий підрозділ (3.1), один із найцікавіших у роботі.

Значним здобутком дослідження є аналіз екфразису як інструменту відображення "фемінного" в романах усіх трьох авторів. Хоча знову ж таки, щодо назви підрозділу 3.4, де про це йдеться, – "фемінного" чи "фемінності"? Нібито перше, оскільки авторка цілком закономірно пов'язує екфразис із сферою творчості, однак фактично і друге. Але, знову ж таки,

тут скоріше можна говорити лише про відносну неточність узагальнень, тоді як у розгортанні евристичного дискурсу спостерігаємо і глибоке знання предмету, і скрупульозне опрацювання як власне художніх текстів, так і його літературно-критичних оцінок. Можна сперечатися про те, як у змістовому плані Марія Сергіївна інтерпретує виявлені аналогії, збіги й розбіжності, але слід належно оцінити ту значну роботу, яку вона виконала, розшукуючи їх, і ту творчо-наукову сміливість, з якою вона вдається до розкриття їх художньої семантики.

Таким чином, доходимо висновку: дисертація М.С. Обихвіст є завершеним, самостійним, актуальним дослідженням, що враховує потреби сучасного літературознавства в застосуванні сучасних методик і підходів у баченні історико-літературного процесу й пропонує ряд нових науково-методичних схем, що мають тенденції до розвитку. Авторка продемонструвала як обізнаність у перипетіях дискусій, так і наукову виваженість та коректність, і вкотре довела продуктивність культурно-історичної та гендерної методології для літературно-компаративних студій. Звідси випливає висока оцінка наукової значущості результатів дослідження та їх перспективності.

Проведене М.С. Обихвіст дослідження демонструє високий рівень її філологічної підготовки, вміння відчитувати у літературних текстах їх ключові контексти, зіставляти різні художньо-естетичні феномени, послідовно обґрунтовуючи центральну ідею власного евристичного пошуку, що й забезпечує незаперечну наукову новизну дисертації. Висловлені в ході аналізу роботи зауваження і поставлені запитання переважно мають дискусійно-полемічну спрямованість і не применшують наукового значення праці.

Дисертація виконана згідно з вимогами щодо її оформлення та стилю написання, хоча в ній і зустрічаються деякі стилістичні хиби (зокрема, русизми на кшталт *наступне* замість *таке*, *одних і тих же* – замість *одних і тих самих*, *вступ у* замість *вступ до*, *дозволяє* замість *дає змогу* тощо).

Опубліковані статті й автореферат дисертації М.С. Обихвіст адекватно відображають зміст роботи.

За обсягом виконаної роботи, актуальністю теми, постановкою й реалізацією мети і завдань дослідження, сучасним рівнем літературознавчого апарату, новизною отриманих результатів дисертація М.С. Обихвіст "Репрезентація фемінності у романах Габріеля Гарсія Маркеса, Салмана Рушді і Мо Яня" відповідає вимогам "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", затвердженого постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.). Отож маємо всі підстави стверджувати, що це самостійна і завершена наукова праця, яка є значним внеском у дослідження актуальних проблем сучасного літературознавства. Пропоную спеціалізованій вченій раді ухвалити рішення про присудження М.С. Обихвіст наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.05 – порівняльне літературознавство.

Кеба О.В., доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри германських
мов і зарубіжної літератури Кам'янець-
Подільського національного університету
імені Івана Огієнка

Підпис засвідчую *Кеба О.В.*
(прізвище)
Начальник відділу кадрів
Олінік
(підпис) І.І.Олінік

03.02.15 / 295
09 11 20 18